

М. М. Юдін

Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ ТА РОЛЬ ТЕАТРУ У ЙОГО ЗДІЙСНЕННІ

У статті розглянуто завдання естетичного виховання дітей і молоді на сучасному етапі розбудови України, форми та методи активізації самого процесу естетичного виховання із залученням театру як потужного синтетичного виду професійного мистецтва.

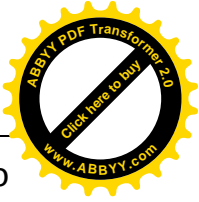
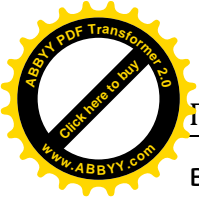
Ключові слова: естетичне виховання, культура, духовність, мистецтво, театр, діти, молодь.

Постановка проблеми. Епохальні зміни, що відбулися в нашому суспільстві на межі ХХ–ХХІ століть, та їх наслідки не лише суттєво загострили необхідність перегляду виховних орієнтирів, але й потребують зміни підходів до такої невід’ємної складової всебічного розвитку людини, як естетичне виховання дітей і молоді. Важливість проблеми зумовлюється тим, що майбутнє держави, яку ми сьогодні розбудовуємо, неодмінно залежатиме від змісту тих культурних та духовних цінностей, які «сповідуватимуть» і нинішні, і прийдешні покоління наших громадян. Особливу роль у цьому процесі відіграє художньо-естетичне виховання дітей і молоді, де театру задля успіху справи повинно бути відведено значно більше місця, а ніж дотепер.

Аналіз актуальних досліджень. Соціально-педагогічну значущість проблеми естетичного виховання, необхідність і вагомість прищеплення театральної культури дітям та молоді в різних аспектах, а саме: філософському, психолого-педагогічному, театральному, розглядали Р. А. Биков, Ю. П. Богуцький, Є. Б. Вахтангов, Л. С. Виготський, Г. В. Ф. Гегель, О. І. Генисаратський, С. І. Гессен, В. В. Давидов, О. М. Єфремов, Д. Б. Кабалевський, І. Кант, В. В. Корнієнко, А. С. Макаренко, В. Е. Мейєрхольд, Н. А. Сац, К. С. Станіславський, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський, С. Т. Шатський та ін.

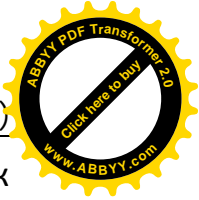
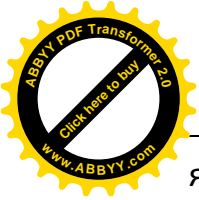
Мета статті – обґрунтувати важливість і необхідність поглиблення в Україні естетичного виховання дітей та молоді, висвітлити гіпотетичну роль театру у цьому процесі зокрема і в духовному збагаченні культури нації в цілому.

Виклад основного матеріалу. протягом кількох поколінь вітчизняна як шкільна, так і позашкільна педагогіка чітко визначала, що естетичне

виховання є невід'ємною складовою всього комплексного підходу до формування гармонійно розвиненої особистості. Не ставлячи собі за мету у статті аналізувати ні позитиви, ні негативи минулого нашої педагогіки, все-таки вважаємо за потрібне констатувати, що сьогодні змінилися і цінності, і пріоритети, і підходи до естетичного виховання. Втім, якщо ми будуємо висококультурну, духовно багату державу, то іншого виходу, крім досягнення забезпечення належного рівня естетичного виховання наших дітей і молоді, долучивши до цього як національний, так і міжнародний досвід, у нас немає. В Україні завжди намагалися організувати своє життя за законами краси, щиро вірячи в те, що тільки «краса врятує світ». І з цим необхідно погодитися, бо в історії людства складно знайти приклади, коли б зерна негативу давали позитивні сходи. Саме тому молоді прищеплювали народні, користуючись сьогоднішньою термінологією, естетичні погляди, що впливали із глибинних законів народної естетики. Виховання в українській педагогіці завжди передбачало формування навичок зразкової поведінки та доброзичливого ставлення до оточуючих. Усе це дійсно йде з глибин народної педагогіки, яка свій виховний вплив справляла через обряди, традиції, звичаї, ритуали. Саме обряди, традиції, звичаї, переходячи в ранг традиційних, ставали театральними ритуалами, ритуальними виставами. Тож саме тоді зароджувалися і такі явища, які ми сьогодні іменуємо театральним мистецтвом, музичним мистецтвом, танцювальним мистецтвом тощо. Слід наголосити на тому, що мистецтво за умови, якщо воно дійсно є високохудожнім, справжнім, має особливі можливості сприяти естетичному вихованню всього суспільства, кожної особистості, а отже, дітей, підлітків, молоді. Однак більш детально у виховному аспекті хотілося б розглянути саме театр як своєрідний мистецько-педагогічний феномен естетичного виховання та синтезуючий вид мистецтва, що увібрав і драму, і музику, і танець, і спів, і живопис.

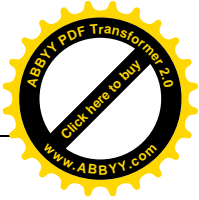
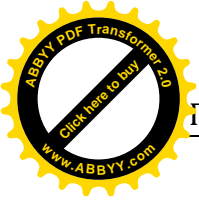
Безперечно, в основі театру – гра. Втім саме з обряду, ритуалу, де в основі також елементи гри, театр і виник. Таким чином, гра й обряд розглядаються науковцями як дві сторони одного процесу – нашого побуту. Отже, ми сприймаємо обряд через театралізацію, а театр – крізь призму побутових обрядів, дійств і ритуалів. Однак мова йде лише про ті обряди та ритуали, що «живуть» у нашому суспільстві і є для нього ціннісними орієнтирами. При цьому, якщо ми у своєму побуті «відірвемося» від вагоміших ритуалів, матимемо «суспільний хаос», а люди втраять найважливіші морально-етичні цінності та принципи, на

яких будується і тримається будь-яке людське суспільство. Щодо так званого «обрядово-ритуального періоду» розвитку людства, то порівняно із сучасним етапом, на нашу думку, в той час у вихованні прекрасного, зокрема художнього, мистецького, перевага була суттєвою, оскільки у процесі обряду його дійовими особами ставали всі присутні, незалежно від статусу, роду занять тощо, і відповідно до обрядового дійства грали, співали, танцювали. Деякі джерела доносять до нас відомості про те, що в давнину музикантом уважався не той, хто просто вмів грати на музичному інструменті, а лише той, хто створював авторську музику, за сучасними поняттями, – композитор. Грати ж на музичних інструментах тоді вміли майже всі, як і співати й танцювати.

Досить різкій зміні ситуації у своїй не такій уже й далекій історії, коли суспільство масово перейшло від статусу безпосередніх творців художньої культури, хоча в основному й компіляційної, до виконання переважно лише споживацьких функцій, воно здебільшого «зобов'язане» технічному прогресу (патефон, магнітофон тощо). То був період, коли закінчилися традиційні українські досвітки та вечорниці, де кожен мав продемонструвати товариству свої художні здібності, і почалися дискотеки, які особливої індивідуальної творчості від відвідувачів не вимагали. Однак ми розуміємо, що з віком, з часом людина у споживанні, у тому числі духовному, потребує в основному того, до чого вона звикла з дитинства. Ці закони спрацьовують і в системі забезпечення гармонійного, всебічного виховання особистості. Мова йде про те, що переважно людина, яка з дитинства ніколи не відвідувала театр, не бачила балету або не була на концерті симфонічного оркестру, любити означені дійства не може. І тут завдання всієї структури естетичного виховання зростає до неосяжних розмірів. Звичайно, певною мірою зарадити ситуації щодо формування художніх смаків мають заклади позашкільної освіти та клуби, але це слід розглядати як вимушений вихід, бо «компенсація» пропонується надто нерівнозначна. Утім усе ж таки спробуємо визначитися, з якого віку і яким чином може впливати професійний театр на процес естетичного виховання дитини. Почнемо з випадку, що не так давно стався в одному з театрів. Йшла вистава за п'єсою О. Пчілки «Сужена – не огужена». У фойє театру – двоє юнаків приємної зовнішності, досить елегантного вигляду. Розмова була приблизно такою:

- Ви на когось чекаєте?
- Так, чекаємо своїх подруг.

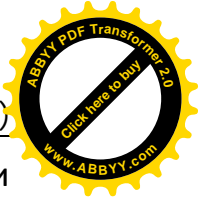
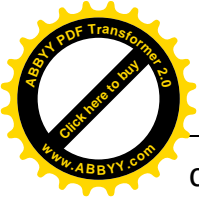

- То заходьте до зали, ще ж довго чекати.
- Немає грошей.
- То заходьте так.
- Та ні... А яке кіно йде?
- У театрі йдуть вистави, а не кіно. Вистава «Сужена – не огужена» за твором О. Пчілки. Чули про такого автора?
- Та хтозна...
- А скільки вам років, хлопці?
- 18...

На жаль, ці юнаки запізналися з першим візитом до театру приблизно років на 15–16, а, можливо, й більше. Та, на щастя, непоодинокі випадки, коли театр відвідує вся родина (батько, мати, діти). А потім діти (син чи донька) приходять до театру зі своїми обранцями. Минає час, і молоде подружжя приходиться до театру вже в очікуванні дитини, а потім усе повторюється спочатку.

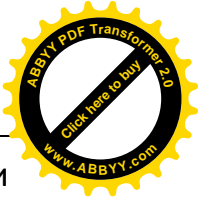
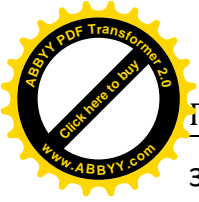
Місто, про яке йдеться, невеличке, але є кілька десятків таких родин, і це радує. Хоча, звичайно, всього кілька десятків родин, які з покоління в покоління так дбайливо опікуються рівнем духовної культури свого роду, для більше ніж двохсоттисячного міста зовсім небагато, фактично це проблема. Це проблема збереження національної духовності, проблема формування національної культурної еліти. Усім зрозуміло, що діти і з невисокими культурними потребами з часом самі стають батьками. І тут доречно було б згадати відоме народне прислів'я про те, що сова ніколи не виведе сокола, а лише такого, як сама. Таким чином, проблема відвідання театру як найефективнішого засобу формування естетичних смаків, культурних потреб, передусім у дітей і молоді, стає не лише театральною, навіть не освітянською, а цілком державною. При цьому необхідно усвідомлювати, що до театру, як і до мистецтва у цілому, не можна ставитися як до єдиної існуючої в суспільстві форми виховання особистості. Зрозуміло, що свою роль у цьому процесі виконує освіта, наука, політика, мораль, право та ін. Однак театр, як і у цілому мистецтво, справляє свій і у цьому розумінні неоціненний вплив, на формування особистісної культури людини, її громадянської свідомості, усього духовно-емоційного внутрішнього світу.

Залишаючись при цьому одним із засобів організації дозвілля, театр, синтезуючи цілу низку процесів, «перетворює» надбання культур народів

світу в надбання конкретної особистості, змушуючи не лише працювати розум, загострюючи відчуття, а й виховуючи шляхетність, що конче необхідно для формування національної еліти, в існуванні якої зацікавлена будь-яка країна, що живе не лише одним днем.

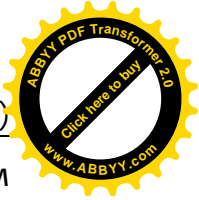
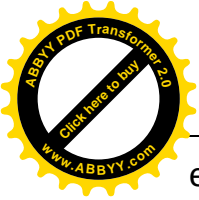
Щодо функцій театру, то вони в основному ті самі, що і культури у цілому. Але всі вони так би мовити пропущені через «системоутворюючий театральний організм». Як приклад варто розглянути дію хоча б однієї функції, зокрема пізнавальної. Усім зрозуміло, що за своєю формою, структурою, методами, засобами театру не варто змагатися в оперативності щодо донесення змісту, інформації із телебаченням, радіо, газетами тощо. Та це й не основне його завдання. Геніальну відповідь щодо своєрідності цієї функції театру залишив по собі К. С. Станіславський, який сказав, що у момент творчості слова – від поета, підтекст – від артиста. Якби було інакше, глядач не поспішав би до театру, щоб подивитися на актора, а сидів би вдома і читав п'єсу. Театр уміє говорити про те, для чого ще не народилися потрібні слова й поняття і відсутні зображувальні засоби в інших видах мистецтва. Цю «специфічну суть» пізнавальної функції у сфері театру свідомо, а то й несвідомо має на увазі глядач, оцінюючи різні функції театру [9, 85]. Будуючи за таким принципом і на таких класичних засадах роботу з усіма категоріями глядача, слід зазначити, що особливості в роботі саме з дітьми та підлітками все ж таки є. О. Дима, аналізуючи подані М. С. Каганом види спілкування в розрізі теми «Художньо-педагогічне спілкування як основа морально-етичного виховання», нагадує, що художні твори мають особливість не повчати і не моралізувати, а зав'язувати з учнем «уявне спілкування», залучаючи до своїх морально-етичних цінностей. Якщо наука, беручи до уваги саме освітянський аспект, ставиться до людини як до об'єкта передачі інформації, то мистецтво бачить у людині суб'єкта – рівну особистість, перед якою відкриває свій розум, свою душу, своє серце. Твори мистецтва завдяки ілюзійності своїх образів дають можливість спілкуватися з героями, яких не завжди зустрінеш у житті, переживати почуття, глибина яких доступна лише мистецтву. Таким чином, мистецтво як засіб художнього спілкування сприяє цілісному вихованню духовного світу молодій людині, а отже, і розвитку її морально-естетичних якостей [5]. Саме на таких засадах та перевірених життям принципах намагається працювати зі своїм глядачем Сумський обласний театр драми та музичної комедії імені М. С. Щепкіна. Найтіснішим чином співпрацюючи із

зкладами освіти всіх рівнів, а також районними та міськими відділами освіти і науки, обласним управлінням освіти і науки, театр дбає про репертуар для кожної категорії відвідувачів. І якщо це казка, то вона має бути доброю, як, наприклад, вистава «Новорічні пригоди», і вчити дітей тих якостей, які споконвічно цінує наш народ: любові до свого краю, працелюбності, порядності, поваги до батьків та ін. Та й працює «дорослий» театр з дітьми зовсім не з економічних міркувань, як іноді, на жаль, дехто вважає, а з огляду на глибоке усвідомлення того, що діти – це такі ж люди. Лише маленькі. І саме від нас, дорослих, залежить, якими вони виростуть.

Якщо ж це соціальна тема, за яку сміливо має братися театр, скажімо, про «заблукалих» у цьому світі, апріорі хороших людей, які, зробивши один раз у житті хибний крок, решту свого життя шукають вихід із «прірви», як у виставі «Дочки-матері» за п'єсою О. Марданя, то режисеру й акторам треба вкласти стільки душі, серця, таланту і нервів, разом із тими клітинами, що, за свідченням лікарів, не відновлюються, щоб «грянула» буря оплесків у, можливо, й «непідготовленої» до зустрічі з театром аудиторії, але за кілька секунд «мертвої» тиші після завершення вистави. І ті кілька секунд очікування реакції глядача акторам здаються нескінченними. Однак мова зараз іде не про роботу акторів, а про виховну силу та можливість театру як такого, оскільки інформація, сприйнята дитиною, молоддю у наведений вище спосіб, досить глибоко проникає у свідомість і, зазвичай активно «працюючи» там, зберігається значно довше. А втім, чому ж це глядач має бути непідготовлений? Він повинен бути підготовлений і має звикнути до театру, як і театр до нього. Адже за першої можливості театр повинен іти до школи – сільської чи міської і працювати там. Так повинно бути. І нехай, можливо, не завжди в кращих технічних умовах, проте завжди в умовах душевного комфорту і взаєморозуміння зі своїм глядачем.

Звичайно, мають бути в репертуарі театру і так звані програмні твори наших письменників, драматургів. Однак, здійснюючи їх постановки, театр з думкою про свого «підростаючого» глядача зобов'язаний пам'ятати, як заповіт, слова К. Станіславського про «підтекст – від артиста». Але цей підтекст повинен бути таким, який би зачіпав душу, змушував працювати розум, загострював почуття і додавав би розуміння проблемі. Тоді театр обов'язково стане для молоді бажаною й улюбленою формою відпочинку, а для фахівців, що опікуються проблемами естетичного виховання молодого покоління, дійсно мистецько-педагогічним феноменом, здатним

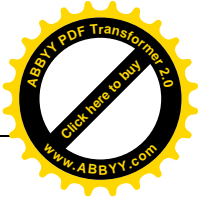
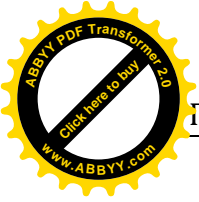
ефективно впливати на ситуацію, за якої б з маленьких і не зовсім маленьких глядачів виростили б великі, самодостатні, висококультурні люди, свідомі громадяни своєї держави.

Висновки. Посилення уваги всієї педагогічної громадськості України до проблем організації належного рівня естетичного виховання молодого покоління та забезпечення подальшого духовного розвитку суспільства є справою досить нагальною. Безперечно, успішне вирішення цих завдань неможливе без участі всієї сфери культури і мистецтва. Однак для світової спільноти серед існуючих видів мистецтва театр є найтрадиційнішим та найбільш визнаним засобом виховання людини. Не одне тисячоліття саме театр усебічно впливав на особистості, презентуючи світ, задаючи творчо-енергетичні імпульси до конкретної діяльності, виконуючи виховну роль, висвітлюючи доленосні філософські, державницькі, соціальні питання, тим самим сприяючи формуванню умов, необхідних для життя в певному суспільстві.

Залишаючись вагомим соціальним інститутом, театр і сьогодні справляє неабиякий вплив на розвиток та становлення країни, а тому повинен бути не лише сподвижником усієї обов'язково ретельно виваженої, культурно-просвітницької політики держави у питаннях виховання молодого покоління, але й невідкладно взяти на себе певні завдання щодо формування естетичних смаків усього суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. М. Загальні методи навчання в школі / А. М. Алексюк. – К. : Рад. шк., 1981. – 206 с.
2. Галузинський В. М. Педагогіка: теорія та історія / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – К. : Вища школа, 1995. – 237 с.
3. Гетьманець М. Ф. Суб'єктивність – закон творчості / М. Ф. Гетьманець // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2000. – № 2. – С. 51–53.
4. Гончаренко Н. В. Художественное в эстетике и в искусстве / Н. В. Гончаренко. – К. : Наук. думка, 1990. – 249 с.
5. Дима О. О. Умови морально-естетичного виховання старшокласників на основі різних предметів та підходів. [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу: www.phyh.kiev.ua
6. До питання про генезис проблеми спілкування // Філософська думка. – 1987. – № 5. – С. 23-33.
7. Естетичне виховання / [упор. Н. О. Яранцева]. – К. : Політвидав України, 1988. – 214 с.
8. Каган М. С. О месте искусства в жизни школы / М. С. Каган // Искусство в школе. – 1992. – № 1. – С. 11–19.
9. Станиславский К. С. Собрание сочинений: в 8 т. / К. С. Станиславский. – М. : Искусство. – 1955. – Т. 3 : Работа актера над собой. – Ч II. Работа над собой в творческом процессе воплощения. – 502 с.

РЕЗЮМЕ

Н. М. Юдин. Эстетическое воспитание детей и молодёжи и роль театра в его осуществлении.

В статье рассмотрены задачи эстетического воспитания детей и молодежи на современном этапе истории Украины, формы и методы активизации самого процесса эстетического воспитания с участием театра как мощного синтетического вида профессионального искусства.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, культура, духовность, искусство, театр, дети, молодежь.

SUMMARY

N. Yudin. The esthetic upbringing of children and youth and the role of a theatre in this process

In the article it is shown the tasks of esthetic upbringing of children and youth in the modern Ukraine, and also the forms and the methods for making more active the process of esthetic upbringing with the part of a theatre as a powerful synthesizing kind of professional art.

Key words: esthetic upbringing, culture, spirituality, art, theatre, children, youth.